

بررسی آماری و شناسایی و دسته‌بندی آثار معنایی حروف بر اساس مفاهیم کلمات عربی

مهدی گندم کار - محقق علوم قرآن و حدیث

چکیده

در این تحقیق، با تکیه بر مطالعه آماری یک نمونه با تعداد ۴۹۶ کلمه عربی غیر منتخب، به شکل ریشه ثلاثی از منابع منتخب قرآنی و ماثور اهل بیت علیهم السلام، مشخص شد که می‌توان برای هر یک از حروف عربی، درجاتی از آثار معنایی مثبت و منفی را لحاظ نمود که در معانی کلماتی که حرف مد نظر در آن حضور دارد، مشاهده می‌شود. در این راستا ۱۲ مفهوم مثبت و منفی در ۶ دسته به صورت ازواج متضاد تقسیم گردید و هر یک از ۲۸ حرف عربی (با لحاظ «أ» به جای «ا») بررسی آماری شد و آثار معنایی غالبی که هر حرف در مفاهیم منتخب دارد کشف گردید. بر این اساس حروف «ر» و «و»، پرتکرارترین حروف در ریشه‌های ثلاثی منتخب بود که می‌تواند به دلیل سهولت ادای این حروف بوده و احیاناً محل ادای آنها ترکیب راحت‌تری با سایر مخارج حروف ایجاد می‌کند. چهار حرف «ز،ذ،ض،ظ» نیز از کم‌تکرارترین حروف در ریشه‌های کلمات عربی است. به طور متوسط، حروف «ص» و «و» بیشترین نسبت کاربرد در کلمات با مفاهیم مثبت و حروف «ذ» و «خ» بیشترین نسبت کاربرد در کلمات با مفاهیم منفی را دارند. لحاظ یک مفهوم «غالب» برای یک حرف، به شرطی صورت گرفته که تعداد تکرار آن حرف در آن مفهوم، حداقل ۱.۵ برابر تعداد تکرار آن حرف در مفهوم متضاد آن باشد.

در این تحقیق مطالبی که از غیر معصومین در مورد اسرار و رموز حروف مطرح شده مد نظر نبوده و استفاده نشده است. انتخاب یک جامعه آماری بزرگتر می‌تواند به دستیابی به نتایج دقیقتر کمک نماید. امید است که نتایج این تحقیق، به محققین در تقویت دریافت تاثیرات معنایی کلام قرآن و احادیث معصومین علیهم صلوات ...، و فهم دلایل ترجیح و کاربرد برخی واژگان به جای واژگان دیگر، خصوصاً در متن شریف قرآن کریم کمک نماید و مقبول و مورد رضایت ولی عصر ارواحنا فداه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: بررسی آماری، معانی حروف، القای مفاهیم، ریشه ثلاثی، تاثیرات حروف در کلمات، منابع ماثور

خداوند عالم در قرآن کریم در آیه ۲۲ سوره روم، خلقت آسمانها و زمین و گوناگونی زبانها و رنگهای انسانها را از آیات و نشانه‌ها بیان فرموده است. همچنین در آیات متعدد به اهمیت زبان عربی در فصاحت و روشنی، که نتیجه آن آسان شدن انتقال مفاهیم وحی از سوی پیامبر اکرم (صلی .. علیه و آله) به امتش است، اشاره می‌فرماید. لذا کلمات و حروفی که کلمات را تشکیل می‌دهند، به عنوان محمولی که از طریق آن مفاهیم انتقال پیدا می‌کند، از عظمت خاصی برخوردار هستند.

از سوی دیگر گوناگونی حروف نیز از عجایب خلقت الهی است و باید گفت هر حرفی گذشته از اینکه از نظر آوایی و مخرج ادا با دیگر حروف متفاوت است، از نظر آثار شنیداری، روانی و محیطی نیز منحصر به فرد است. بر این مدعا برخی روایات معصومین علیهم السلام نیز صحه می‌گذارد. از جمله روایتی از بحارالانوار که نقل شده از امیرالمؤمنین علیه السلام از پیامبر اکرم صلی ... علیه و آله و سلم که فرمود: «جبرئیل نازل شد و گفت: یا محمد! (صلی ... علیه و آله و سلم) به درستی که خدای تعالی بر تو هیچ سوره‌ای از قرآن نازل نکرده مگر آنکه در آن حرف «فا» می‌باشد و هر فایی از آفت است، مگر سوره حمد که «فا» در آن نیست ...»^۱.

در همین راستا بشر از ابتدای آشنایی با حروف، اسرار و علوم غریبه‌ای را برای آنها تدارک دیده است و از آثار حروف در طلسمات و احراز شیطانی و غیرشیطانی، استفاده‌ها نموده است که البته این نوشتار هرگز به دنبال این مسائل نبوده و میرا از آن است. بلکه امید است از نتایج این تحقیق در تقویت ارتباط معنایی با متون قرآن و روایات ماثور معصومین علیهم السلام استفاده گردد. با ذکر این مقدمه کوتاه، به سراغ معرفی این تحقیق و هدف آن می‌رویم. در این تحقیق پیش فرض ما آن است که:

«حروفی که کلمات را تشکیل داده‌اند، بنا بر آثار معنایی خود، در ایجاد مفهومی که آن کلمات

برای القاء آن مفاهیم در نظر گرفته شده‌اند، مؤثرند».

برای مثال اگر برای بیان برتری از کلمه «علو» شامل «ع،ل،و» استفاده شده است، یا برای ستم از «ظلم» شامل «ظ،ل،م» و یا برای ترس و واهمه از «خوف» شامل «خ،و،ف» استفاده شده است، این به مقتضای آثاری است که در این حروف نهاده شده است. بر این مبنا، برخی از حروف در کلماتی که مفاهیم «بزرگی و عظمت» را دارند، بیشتر به چشم خواهند خورد. و برخی از حروف در کلماتی که مفاهیم «فساد و تباهی» دارند بیشتر حضور دارند. اثبات و یا رد این مدعا

^۱ بحارالانوار چاپ بیروت، جلد ۵۹، صفحه ۱۰۴

مستلزم انجام تحقیقی آماری بر روی تعداد کافی از کلمات و تقسیم‌بندی «مفاهیم القایی» متنوعی است که از آن کلمات برداشت می‌شود.

اتخاذ و دسته‌بندی مفاهیم

احصاء و دسته‌بندی این «مفاهیم»، خود از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. به این معنی که باید سعی گردد ضمن محدود بودن دسته‌بندی‌ها، «جامعیت» نسبی از انواع مفاهیم وجود داشته باشد و «تمایز» دسته بندی‌ها از یکدیگر نیز مراعات شود. از سوی دیگر از آنجا که هدف ما، تعیین «داشتن یا نداشتن» یک اثر در هر حرف است، لذا لازم است مفاهیم متضاد و مقابل را در این دسته بندی‌ها داشته باشیم.

با این بیان، انتخاب این مفاهیم امر مشکلی بود که به هر حال باید انجام می‌شد. بدین منظور ابتدا بر اساس طیف مفاهیم مورد القاء در کلمات و با یک برداشت کلی، شش دسته مختلف از مفاهیم زوجی و متضاد اتخاذ شد. سپس با رجوع به برخی متون^۲ مربوط به علم حروف و اسرار حروف، که در آنها برای حروف آثاری را قائل شده بودند، این دسته‌بندی کنترل گردید و مشاهده شد که مفاهیم مندرج در آن متون را نیز پوشش می‌دهد. این دسته‌بندی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: دسته‌بندی پیشنهادی و اتخاذ شده برای مفاهیم و معانی

دسته	مفاهیم
۱	برتری و احاطه در برابر خواری و محاط بودن
۲	حیات و جنبش در برابر هلاک و سکون
۳	هدایت و دانش در برابر فساد و نادانی
۴	نرمی و راحتی در برابر سختی و خشونت
۵	آشکاریت و روشنی در برابر نهان بودن
۶	امنیت و آرامش در برابر هراس و ناامنی

عناوین مفاهیم اتخاذ شده اختصاصی و دقیق نیست و شامل طیفی از مفاهیمی است که نزدیک به هم هستند. از سوی دیگر ممکن است برخی نزدیکی‌ها در این مفاهیم به چشم آید (مانند هلاک و هراس). ولی به نظر می‌رسد که تفکیک این مفاهیم و دقیق شدن در آن، به دقیق تر شدن بیشتر نتیجه کمک می‌نماید و تمایز کافی را می‌توان لحاظ نمود.

^۲ مقاله «حروف، اسرار، یکی از علوم خفیه»، پرویز اذکائی، پایگاه مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، آدرس <http://www.cgie.org.ir/fa/article/4453>

اتخاذ کلمات و حروف

برای دستیابی به هدف تحقیق، لازم است تعداد کافی از کلماتی که فارغ از هر نوع جهت، میل و نظری اتخاذ شده‌اند، استفاده گردد. اگرچه استفاده از تمام کلمات، ایده آل است، اما بر اساس اصول آماری، برداشت تعداد نماینده‌ای از کلمات، به عنوان «نمونه» جامعه آماری انجام شده و سپس نتیجه آن تعمیم داده می‌شود. اطلاعات جدول ۲ در خصوص کلمات استفاده شده در این تحقیق به خواننده ارائه می‌شود:

جدول ۲: مشخصات و منابع کلمات استفاده شده

تعداد کلمات	۴۹۶ کلمه، بدون تکرار
شکل کلمات	صرفاً سه حرف اصلی (ریشه)
منبع کلمات*	سوره مائده (۲۰ آیه نخست)، سور حمد و اخلاص، زیارت آل یاسین، زیارت عاشورا، دعای کمیل

* از آنجا که تعداد حروف «ث» و «ظ» در کلمات اتخاذ شده کمتر از میزانی بود که اطمینان آماری لازم حاصل شود، به ناچار تمامی کلمات مشهوری که شامل این حروف باشد اتخاذ گردید.

نکته دیگر آنکه در انتخاب کلمات از متون منبع، به اسماء و افعال مبتنی بر ثلاثی رجوع شده و از تمامی حروف (به معنی صرفی آن) و رباعیات صرف نظر شده است.

روش تحقیق

پس از تعیین مفاهیم (شامل ۱۲ مفهوم دو به دو متضاد) و اتخاذ منابع کلمات مورد نیاز، منابع مطالعه شد و پس از رسیدن به هر عبارت جدید، سه حرف اصلی آن تعیین شد. با استفاده از نرم افزار صفحه گسترده اکسل، جدولی تشکیل شد که ستونهای آن مفاهیم، و سطور آن کلمات استخراج شده از منابع منتخب بود. در مقابل هر کلمه، ذیل هر مفهومی که «بیشترین» ارتباط را با معانی دریافت شده از آن کلمه را داشت (و نه لزوماً برای شش دسته مفاهیم)، علامت زده شد و به این ترتیب، برای هر یک از سه حرف تشکیل دهنده کلمه، یک بار آن مفاهیم برشمرده شد. بدیهی است که از هر جفت مفاهیم متضاد فقط یکی از آنها برای کلمه و سه حرف مورد نظر استفاده شد.

برای مثال، برای کلمه «روح» شامل سه حرف «ر، و، ح» مفاهیمی مانند حیات، نرمی و نهان بودن و برای کلمه «نور» شامل حروف «ن، و، ر» مفاهیمی مانند آشکاریت و هدایت اتخاذ شد. برای کلمه «جور» شامل «ج، و، ر» نیز مفاهیمی چون احاطه، هلاک، فساد، خشونت و هراس انتخاب شد. به این ترتیب در این سه کلمه، برای حروف «و» و «ر» و سایر حروف، هر کدام از مفاهیم مربوطه برشمرده شد. به این ترتیب ممکن است برای یک حرف، در کلمات مختلف، مفاهیم مختلف و بعضاً متضاد انتخاب شود. اما آنچه مهم است جمع آماری تعداد مواردی است که برای هر حرف و هر مفهوم

حاصل خواهد شد. مثلاً ممکن است برای یک حرف، در مجموع تعداد ۲۱ بار مفهوم آشکاریت و ۱۳ بار مفهوم نهان بودن برشمرده شده باشد. لذا می‌توان گفت از نظر آماری، می‌توان برای چنین حرفی، اثر آشکاریت را لحاظ نمود. نکات زیر در اینجا مطرح است:

اولاً تعیین اینکه چه مفاهیمی را برای هر کلمه باید لحاظ نمود، امر مشکل و بعضاً بینابینی است. در این تحقیق، اگر چه برای این تصمیمات به منابع لغوی و علوم معانی مراجعه گردید، ولی نهایتاً تصمیم نهایی از سوی نویسنده اتخاذ گردیده است. در عین حال سعی شده این تصمیم نیز از هر نوع جهت‌گیری غیر مرتبط خالص باشد و حتی از مرور و بازنگری تصمیمات خودداری شده تا اولین برداشت ذهنی و بدوی نویسنده لحاظ گردد. از سوی دیگر زیاد بودن تعداد کلمات مورد استفاده در تحقیق آماری، به کاهش تاثیر خطاهای محدود و نزدیک شدن نتیجه به میانگین واقعی کمک می‌نماید.

ثانیاً برای اینکه از نظر آماری، مفهومی را برای یک حرف به عنوان «اثر» آن حرف «لحاظ» کنیم، (مثلاً در مثال قبل، آشکاریت را از بین آشکاریت و نهان بودن انتخاب کنیم) لازم است تعداد شمارش آن مفهوم برای آن حرف، به نسبت قابل ملاحظه‌ای بیشتر از تعداد شمارش مفهوم متضاد برای آن حرف باشد. نکته اینجاست که این «نسبت» نیز مرجع مشخصی ندارد. اگر این نسبت کوچک باشد، غالبیت مفهوم برای حرف ثابت نخواهد شد و اگر نسبت خیلی بزرگ باشد، هیچ مفهومی برای هیچ حرفی ثابت نخواهد شد. در این مقاله بین نسبت‌های ۲:۱ و ۱.۵:۱ مقایسه و مشاهده شد که نسبت ۱.۵ به ۱ به عنوان حداقل اختلاف تعداد شمارش دو مفهوم متضاد (در مثال بالا، نسبت ۲۱ به ۱۳ که ۱.۶۱ می‌شود و بیشتر از ۱.۵ است) مناسبتر است.

نتایج آماری تحقیق

قبل از آنکه به هدف اصلی تحقیق بپردازیم، در جدول ۳ و نمودار ۱ نگاهی آماری به تعداد کاربرد حروف در کلمات استفاده شده در تحقیق می‌اندازیم. البته در آمار ذیل، آن کلماتی که به صورت عمدی و برای تامین تعداد حروف «ث» و «ظ» استفاده شد، از جمع کلمات حذف شده است.

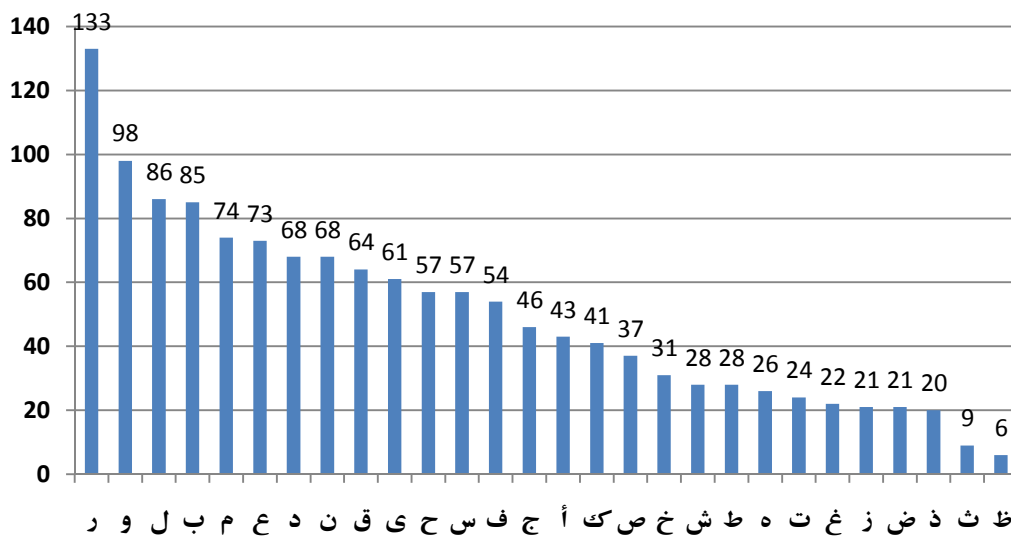
با نگاه به جدول ۳، می‌بینیم که به ترتیب حروف «ر»، «و»، «ل» دارای بیشترین تکرار در ریشه کلمات عربی هستند و حرف «ر» اختلاف قابل توجهی با حرف بعدی دارد. علت این امر احتمالاً سهولت ادای این حروف در مقایسه با سایر حروف بوده و محل ادای آنها در جایی است که ترکیب راحت‌تری با سایر مخارج حروف ایجاد می‌کند.

جدول ۳: حروف به ترتیب بیشترین کاربرد در کلمات منتخب*

ردیف	حرف	تعداد تکرار	ردیف	حرف	تعداد تکرار
۱	ر	۱۳۳	۱۵	أ	۴۳
۲	و	۹۸	۱۶	ك	۴۱
۳	ل	۸۶	۱۷	ص	۳۷
۴	ب	۸۵	۱۸	خ	۳۱
۵	م	۷۴	۱۹ و ۲۰	ش	۲۸
۶	ع	۷۳	۱۹ و ۲۰	ط	۲۸
۷ و ۸	د	۶۸	۲۱	ه	۲۶
۷ و ۸	ن	۶۸	۲۲	ت	۲۴
۹	ق	۶۴	۲۳	غ	۲۲
۱۰	ی	۶۱	۲۴ و ۲۵	ز	۲۱
۱۱ و ۱۲	س	۵۷	۲۴ و ۲۵	ض	۲۱
۱۱ و ۱۲	ح	۵۷	۲۶	ذ	۲۰
۱۳	ف	۵۴	۲۷	ث	۹
۱۴	ج	۴۶	۲۸	ظ	۶

* در این جدول، کلماتی که عمداً برای تأمین آماری حروف «ث» و «ظ» استفاده شده است (۲۰)

کلمه)، لحاظ نشده است.

نمودار ۱: تعداد حضور حروف در کلمات مورد تحقیق

از سوی دیگر در انتهای جدول ۳ می‌بینیم که چهار حرف خانواده «ز» (ز، ذ، ض، ظ) همگی از کم‌تکرارترین حروف در ریشه‌های کلمات عربی است. این امر نشان می‌دهد که علاوه بر مشکل تر بودن مخرج ادای حروف این خانواده، ترکیب آنها با سایر مخارج حروف نیز راحت نیست و لذا در لسان عرب، در کلمات کمتری از این حروف استفاده شده است. حرف «ث» نیز عنوان دومین حرف کم تکرار را پس از حرف «ظ» دارا است و تکرار این دو حرف به طور قابل ملاحظه‌ای کمتر از حروف کم تکرار دیگر است (نمودار ۱).

نکته دیگر در جدول ۳، جایگاه حرف «أ» است که در ردیف ۱۵ قرار گرفته است. در حالیکه غالباً تصور می‌شود که حرف «الف» از پرتکرارترین حروف است. نکته در اینجاست که آن چیزی که در رسم الخطها پرتکرار است، غالباً حرف «أ» نیست؛ بلکه صدای کشیده «ا» است. در حالیکه در این تحقیق در واقع تلقی از علامت «الف»، حرف همزه یا «أ» است. همچنین یادآوری می‌شود که حرف «و» در ریشه‌های ثلاثی مجرد، معمولاً هنگام صرف بنا بر تعلیل، به «آ»، «او» و «ای» تبدیل می‌شود.

ارتباط آماری کلمات با مفاهیم تعیین شده

همانگونه که ذکر شد، تعداد ۴۹۸ کلمه (سه حرف اصلی) در این تحقیق استفاده شده و این کلمات برحسب ارتباط با مفاهیم مثبت و یا منفی (دسته‌های شش گانه زوجهای معنایی متضاد) علامت گذاری شدند. از آنجا که «ارتباط شاخص» کلمه با مفاهیم، مد نظر بوده است، لذا لزوماً همه کلمات با همه مفاهیم مرتبط نبوده و علامت گذاری نشده‌اند. در جدول ۴ مجموع ارتباط کلمات با مفاهیم مختلف آورده شده است.

جدول ۴: تعداد ارتباط کلمات مورد تحقیق با مفاهیم مختلف

مفهوم	برتری	خواری	حیات	هلاک	هدایت	فساد	نرمی	سختی	آشکاریت	نهایت	امن	هراس
تعداد شمول	۱۳۸	۱۱۴	۱۰۱	۹۷	۱۲۰	۹۸	۱۴۹	۱۱۲	۱۵۶	۶۱	۱۲۷	۱۲۹

بر اساس جدول فوق، مشاهده می‌شود که اصولاً مفاهیم مثبت، بیشتر از مفاهیم منفی در کلمات برداشت شده است. همچنین بیشترین مفهوم برداشت شده از کلمات، «آشکاریت» و پس از آن «نرمی» و «برتری» است. کمترین مفهوم برداشت شده از کلمات نیز «نهایت» بوده است. در دسته‌بندی‌های دوم (حیات و هلاک) و ششم (امن و هراس)، تعادل خوبی بین مفاهیم متضاد برقرار است که در سایر دسته‌ها (بخصوص دسته پنجم یعنی آشکاریت و نهایت) این تعادل کمتر است.

ارتباط آماری حروف با مفاهیم تعیین شده

چنانچه عنوان شد، هدف اصلی این تحقیق، کشف ارتباط معنادار حروف با مفاهیم تعیین شده بود، تا پس از آن بتوان آثاری را برای هر یک از حروف، مترتب دانست. پس از برشماری تعداد تکرار مفاهیم تعیین شده برای هر کلمه - و هر کدام از سه حرف کلمات - مشخص گردید که مثلاً حرف «ی»، چند بار در کلماتی بوده است که برای آنها مفهوم برتری، خواری، ...، امنیت و یا هراس (هر مفهوم به طور جداگانه) لحاظ شده است. سپس «لحاظ» یک مفهوم برای یک حرف، به شرطی صورت گرفته که تعداد تکرار آن حرف در آن مفهوم، حداقل ۱.۵ برابر تعداد تکرار آن حرف در مفهوم متضاد آن باشد. نتیجه نهایی این بررسی آماری در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵: غالبیت معنایی بارز حروف در یک نگاه

حرف	آثار معنایی				
أ	برتری	حیات	هدایت	نرمی	آشکاریت
ب			هدایت		آشکاریت
ت	خواری			نرمی	آشکاریت
ث	برتری	حیات	هدایت	سختی	آشکاریت
ج		هلاک		سختی	آشکاریت
ح				نرمی	آشکاریت
خ	خواری	هلاک			آشکاریت
د	برتری	حیات			آشکاریت
ذ	خواری	هلاک	فساد		نهایت
ر		هلاک			آشکاریت
ز	برتری				آشکاریت
س			هدایت	نرمی	آشکاریت
ش	خواری	هلاک		نرمی	آشکاریت
ص		حیات	هدایت	نرمی	آشکاریت
ض		هلاک	فساد		آشکاریت
ط		حیات			آشکاریت
ظ	برتری		هدایت	سختی	آشکاریت
ع	برتری				آشکاریت
غ	برتری	هلاک	فساد	سختی	آشکاریت
ف			فساد	نرمی	آشکاریت
ق					آشکاریت
ک		هلاک		سختی	آشکاریت
ل				نرمی	آشکاریت
م	برتری		هدایت		آشکاریت
ن		حیات		نرمی	آشکاریت
و	برتری	حیات	هدایت	نرمی	آشکاریت
ه	برتری	حیات		نرمی	آشکاریت
ی		حیات	هدایت	نرمی	آشکاریت

اگر بخواهیم بدانیم کدام حروف، بیشترین اثر معنایی (ارتباط با مفاهیم) را در بین حروف داشته‌اند، به جدول ۶ نگاهی می‌اندازیم. برای مثال در این جدول، حرف «ه» بیشترین کاربرد در مفهوم حیات «نسبت به» مفهوم هلاک (متضاد حیات)، در مقایسه با حرف «ص» و سایر حروف داشته است.

جدول ۶: چهار حرف اول که بیشترین آثار معنایی را دارا هستند*

رتبه	بوتری	خواری	حیات	هلاک	هدایت	فساد	نرمی	سختی	آشکاریت	نهانیت	امن	هراس
۱	ظ	خ	ه	ذ	ص	ض	ش	ث	ث	ذ	ص	ذ
۲	ه	ش	ص	ک	ظ	ذ	ی	ظ	ص	---	ط	خ
۳	م	ت	ط	ج	ی	ف	ت	ک	ط	---	ی	ج
۴	د	ذ	أ	خ	س	غ	و	غ	ح	---	و	ر

* یک نکته آماری در اینجا متذکر می‌شود و آن اینکه حروفی که به تعداد کمتری در کلمات به کار رفته‌اند، ممکن است تا حدی دچار بزرگنمایی آماری شوند.

بر اساس اطلاعات بالا به شناخت زیر در مورد آثار حروف دست پیدا می‌نماییم. این نکته در ابتدا متذکر می‌گردد که این نتایج در دامنه کلمات مورد استفاده در این تحقیق به دست آمده است و به کل تعمیم داده می‌شود. بدیهی است هر چه تعداد کلمات بیشتری را به کار ببریم، به میانگین آماری دقیق‌تری خواهیم رسید.

چهارده حرف از بیست و هشت حرف عربی، مشتمل بر «أ، ب، د، س، ص، ط، ع، ق، ل، م، ن، و، ه، ی»، تنها دارای کاربرد «غالب» در مفاهیم مثبت هستند و کاربرد غالب در مفاهیم منفی ندارند. عبارت «غالب» به این معنی است که آمار کاربرد این حروف در کلمات با مفاهیم معنایی مثبت، بیشتر از ۵۰ درصد، بیشتر از آمار کاربرد آنها در کلمات با مفاهیم معنایی منفی است.

در این میان حرف «ص» با داشتن رتبه اول در دو مفهوم هدایت و امنیت و رتبه دوم در مفاهیم حیات و آشکاریت، دارای قویترین آثار مثبت در بین کل حروف عربی است.

حرف «و» نیز دارای کاربرد غالب در تمام مفاهیم مثبت از شش دسته مفاهیم، است که این غالبیت در مفاهیم نرمی و امنیت بیشتر است (رتبه چهارم در این مفاهیم). از نظر میانگین آماری، حرف «و» پس از «ص» بیشترین آثار مثبت را دارد.

حروف «ط، أ، ه» نیز از نظر میانگین آماری، پس از «ص، و» بیشترین حضور در مفاهیم مثبت را دارند. حرف «ط» نمود بیشتری در مفاهیم امنیت، حیات و آشکاریت دارد. حرف «أ» در پنج مفهوم مثبت، غالبیت کاربرد دارد و حرف «ه»

در مفهوم حیات، در صدر تمام حروف است. حرف «ی» نیز با غالبیت کاربرد در مفاهیم نرمی، هدایت و امنیت، از نظر میانگین آماری در جایگاه بعدی است.

چهارده حرف دیگر از حروف عربی مشتمل بر حروف «ت، ث، ج، ح، خ، ذ، ر، ز، ش، ض، ظ، غ، ف، ک»، هر کدام لااقل یک بار در یکی از مفاهیم منفی دارای غالبیت کاربرد دارند. اگرچه ممکن است در یک یا چند مفهوم مثبت نیز غالبیت حضور داشته باشند.

برای مثال در مورد حروف «ث» و «ظ» و «ش»، این حروف حتی در یکی از مفاهیم مثبت (به ترتیب آشکاریت، برتری و نرمی)، در صدر سایر حروف قرار دارند. ولی هر یک در یک یا چند مفهوم منفی نیز غالبیت کاربرد دارند. اما در بین حروف، حرف «ذ» در تمامی مفاهیم منفی غالبیت حضور دارد و در هیچ یک از مفاهیم مثبت کاربرد غالب ندارد. این حرف در صدر سه مفهوم منفی شامل هلاک، نهانیت و هراس است. البته یکی از علل این وضعیت، تعداد محدود کاربرد این حرف در کلمات منتخب است (۲۰ مورد) که از لحاظ آماری موجب بزرگنمایی درصدها می‌شود. در عین حال این نتایج در حد خود قابل استفاده و تامل است.

از سوی دیگر حروف «خ» و «ض» نیز به ترتیب در صدر مفاهیم منفی خواری و فساد قرار دارند. به این معنی که کلماتی که این حروف در آنها حضور داشته‌اند، به طور غالب دارای این مفاهیم بوده‌اند تا مفاهیم برتری و هدایت. پس از این حروف؛ حرف «غ» با حضور غالب در چهار مفهوم منفی در رتبه بعدی است که تنها در مفهوم مثبت برتری غالبیت دارد. سپس حرف «ک» به ترتیب با رتبه دوم و سوم در مفاهیم منفی هلاک و سختی، و پس از آن حرف «ج» با رتبه سوم در دو مفهوم منفی هلاک و هراس، از جمله پرکاربردترین حروف در کلمات با معانی منفی هستند.

در اینجا این سوال مطرح می‌شود که به طور میانگین کدام حروف، بیشترین و کمترین کاربرد و تاثیر در مفاهیم مثبت و منفی را دارا هستند؟ برای پاسخ به این سوال، درصد کاربرد هر حرف در هر یک از شش دسته مفاهیم زوجی محاسبه شد. سپس درصد حضور در مفاهیم منفی با علامت منفی لحاظ و جمع شد و آنگاه، میانگین درصد حضور هر حرف در ۱۲ مفهوم (شش مثبت و شش منفی) محاسبه گردید. نتیجه در جدول ۷ ارائه شده است.

به هنگام ملاحظه این جدول باید به این نکته توجه داشت که رتبه انتهایی حرف «ذ»، به معنی عدم کاربرد این حرف در کلمات با مفاهیم مثبت نیست. برای مثال این حرف در کلماتی مانند بذل، ذکر و ... نیز به کار رفته است. ولی نتیجه این بررسی آن است که کلماتی که با این حرف تشکیل شده‌اند (یکی از سه حرف اصلی)، غالباً دارای مفاهیم منفی هستند. خواننده محترم باید این مطلب را در مورد نتایج این تحقیق برای تمام حروف تعمیم بدهد.

جدول ۷: ترتیب حروف از لحاظ غالبیت کاربرد در مفاهیم مثبت، بر اساس میانگین آماری

رتبه	حرف	میانگین درصد کاربرد	رتبه	حرف	میانگین درصد کاربرد
۱	ص	٪۲۲.۹	۱۵	ن	٪۸.۶
۲	و	٪۱۶.۷	۱۶	ق	٪۵.۹
۳	ط	٪۱۴.۸	۱۷	ز	٪۴.۵
۴	أ	٪۱۴.۶	۱۸	ت	٪۲.۸
۵	ه	٪۱۴.۵	۱۹	ح	٪۲.۳
۶	ی	٪۱۲.۵	۲۰	ف	٪۰.۹
۷	د	٪۱۱.۶	۲۱	ر	٪۰.۰
۸	م	٪۱۱.۲	۲۲	ش	٪۰.۲-
۹	ث	٪۱۰.۲	۲۳	ک	٪۲.۲-
۱۰	ع	٪۱۰.۱	۲۴	ج	٪۲.۹-
۱۱	ظ	٪۱۰.۱	۲۵	غ	٪۶.۶-
۱۲	ل	٪۹.۲	۲۶	ض	٪۷.۰-
۱۳	س	٪۹.۰	۲۷	خ	٪۱۰.۲-
۱۴	ب	٪۸.۹	۲۸	ذ	٪۲۴.۲-

نتیجه

بر اساس نتایج این تحقیق، با تکیه بر مطالعه آماری یک نمونه با تعداد حدود ۵۰۰ کلمه عربی (سه حرف اصلی) از منابع منتخب قرآنی و ماثور اهل بیت علیهم السلام، مشخص شد که می‌توان برای هر یک از حروف عربی، درجاتی از آثار معنایی مثبت و منفی را لحاظ نمود که در معانی کلماتی که حرف مد نظر در آن حضور دارد، مشاهده می‌شود. در این راستا هریک از ۲۸ حرف عربی (با لحاظ «أ» به جای «ا») بررسی آماری شد و آثار معنایی غالبی که هر حرف دارد کشف گردید که مبسوط آن در متن نوشتار ارائه شده است.

آنچه که دلیلی بر طرح این تحقیق بوده است، اشاراتی است که در برخی احادیث معتبر معصومین علیهم السلام بر خواص و آثار برخی حروف آمده است. لذا سایر مطالبی که از غیر معصومین در مورد اسرار و رموز حروف مطرح شده است مد نظر این تحقیق نبوده و در آن استفاده نشده است.

انتخاب یک جامعه آماری بزرگتر می‌تواند به دستیابی به نتایج دقیقتر کمک نماید. امید است که نتایج این تحقیق، به محققین در تقویت دریافت تاثیرات معنایی کلام قرآن و احادیث معصومین علیهم صلوات ...، و فهم دلایل ترجیح و کاربرد برخی واژگان به جای واژگان دیگر، خصوصاً در متن شریف قرآن کریم کمک نماید و مقبول و مورد رضایت ولی عصر ارواحنا فداه قرار گیرد.

مراجع:

- قرآن کریم

- حاج شیخ عباس قمی ره، مفاتیح الجنان، انتشار مکرر
- پرویز اذکائی، «حروف، أسرار، یکی از علوم خفیه»، پایگاه مرکز دائره المعارف بزرگ اسلامی، دسترسی ۱۳۹۵، آدرس <http://www.cgie.org.ir/fa/article/4453>

و من ... التوفیق

مهدی گندم کار - اسفند ۹۵